

DIDAKTINĖ MEDŽIAGA ISTORIJS MOKYTOJAMS

III GIMNAZIJS KLASĖ (XI KL.)

8 Tema: VALSTYBĖS SANTYKIS SU VISUOMENE IR INDIVIDU XX A.: DEMOKRATIJA, AUTORITARIZMAS, TOTALITARIZMAS.

Parengė Klaipėdos Licėjaus istorijos mokytojas Egidijus Sereičikas

Temos apavadinimas „Valstybės santykis su visuomene ir individu XX a.: demokratija, autoritarizmas, totalitarizmas.“

Raktiniai žodžiai: autoritarizmas, cenzūra, fašizmas, genocidas, GULAG, Holodomora, Holokaustas, karinė diktatūra, komunizmas, koncentracijos stovyklos, liaudies frontas, liberalioji demokratija, nacionalsocializmas, parlamentarizmas, pasaulio tautų teisuolis, propaganda, teroras, totalitarinės valstybės, valdžių atskyrimo principas.

Raktinės asmenybės: Adolfas Hitleris, Vladimiras Leninas, Mao Dzedongas, Tomašas Garigas Masarikas, Benitas Musolinis, Juzefas Pilsudskis, Franklinas Ruzveltas, Josifas Stalinas

Raktiniai įvykiai: Spalio perversmas ir bolševikų atėjimas į valdžią Rusijoje (1917 m.), fašistų žygis į Romą ir Benito Musolinio paskyrimas ministru pirmininku, Adolfo Hitlerio paskyrimas kancleriu (1933 m.), komunistų atėjimas į valdžią ir Kinijos liaudies respublikos įkūrimas (1949 m.).

Temos aktualumas: tema aktuali šiandien, nes: Dabartinėmis aplinkybėmis pasauliniai įvykiai išryškino demokratių institucijų trapumą ir galimas grėsmes asmens laisvėms. Nuo tokių klausimų kaip stebėjimas ir privatumo problemos iki nacionalistinių judėjimų atsiradimo, studentams labai svarbu suprasti istorinę valstybės, visuomenės ir individo dinamiką, kad galėtų kritiškai įsitraukti į šiuolaikines politines diskusijas.

Šiandieniniame pasaulyje demokratija susiduria su įvairiais iššūkiais, įskaitant populizmo augimą, dezinformaciją ir poliarizaciją; Autoritarizmas tebėra realybė įvairiose pasaulio vietose. Istorinio konteksto studijavimas padeda studentams atpažinti autokratinio valdymo požymius ir suvokti demokratių principų gynimo svarbą siekiant užkirsti kelią asmens laisvių erozijai ir

galios koncentracijai; Nors totalitariniai režimai šiandien yra mažiau paplitę, jų žiaurumų atminimas turėtų būti priminimas apie nekontroliuojamos valdžios pavojus. Mokiniai turi suprasti žmogaus teisių, etinio valdymo svarbą ir būtinybę apsisaugoti nuo bet kokios formos autoritarizmo kilimo.

Temos tikslas: susipažinti su XXa. Valdymo formomis ir jų veikimo principais, nagrinės jų veikimo modelius analizuodami konkrečių asmenybių ir įvykių pavyzdžius.

Pagal:

<https://emokykla.lt/bendrosios-programos/vidurinis-ugdymas/11?st=1&ach-1=4&ach-2=4&ach-3=4&ach-4=4&ct=4>

Temos uždaviniai:

1. Susipažinti su XX a. valdymo formomis.
2. Nagrinėti Tarpukario demokratijos principus ir iššūkius.
3. Nagrinėti autoritarizmo susiformavimo aplinkybes ir veikimo modelius.
4. Aptarti totalitarinio režimo ideologiją ir pagrindinius principus.
5. Nagrinėti totalitarinių valstybių realybę.
6. Analizuoti asmenybių reikšmę XX a. pr.
7. Analizuoti XX a. įvykius padėjusius įsitvirtinti totalitarizmui.

Veiklos pobūdis: individualus, grupinis darbas; darbas su šaltiniais; istorinio rašinio kūrimas.

Ugdomosios kompetencijos:

Pažinimo – atskleidžia konkrečią nagrinėjamam istoriniam įvykiui reikšmingą istorinę asmenybę,

nurodo, kuo ji svarbi; paaiškina, kokį pėdsaką jos paliko istorijoje (A3.1.); kritiškai vertina šaltinių

teikiamą informaciją, juos analizuoja ir interpretuoja (C1.3.).

Komunikavimo – aiškina istorines sąvokas, pateikia jų apibrėžimus (D1.1.); samprotauja žodžiu ir raštu, išreiškdamas savo požiūrį į vieną ar kitą įvykį, reiškinių, asmenybę ar problemą (D3.3.);

samprotauja žodžiu ir raštu, išreiškdamas savo požiūrį į vieną ar kitą įvykį, reiškinių, asmenybę ar

problemą; savo nuomonę grindžia 4–5 argumentais (D3.4.); atrenka, susistemina ir išsamiai perteikia tinkamą informaciją konkrečiu klausimu, pateikia išsamius apibūdinimus ir paaiškinimus, juos iliustruoja pavyzdžiais; tiksliai vartoja sąvokas, pasitelkia datas, įvykius, reiškinius savo supratimui išreikšti (D3.4.).

Kūrybiškumo – remiasi šaltinių teikiama informacija formuluojamiems teiginiams pagrįsti (priežasčių ryšiams nustatyti, išvadoms formuluoti, apibendrinti). Išskiria ir palygina keliuose šaltiniuose pateiktą informaciją, atsirenka tinkamiausią jo nagrinėjamai temai ar problemai atskleisti; apibendrina kelių šaltinių informaciją ir daro išvadas (C2.2.); kuria įvairių tipų tekstus <...>, remdamasis 3–5 šaltiniais (D2.4.).

Kultūrinė – identifikuoja ir kritiškai vertina įvykių, reiškinių aktualumą, reikšmingumą, svarbą praeityje ir tai, kaip jie siejasi su šiandieniniais procesais ar problemomis (A2.3.).

Planuojami rezultatai:

Ką žinos: kas yra demokracija, autoritarizmas, totalitarizmas.

Ką gebės: analizuoti istorikų tekstus ir XX–XXI a. istorijos šaltinius.

Ką supras: kad tarpukariu kilo daug įvairių išbandymų demokratijai, vienos valstybės išsilaikys, kitose ją pakeis diktatūra, kurios savo egzistenciją mėgins išlaikyti žmonių kaina ir visa tai stipriai paveiks ateitį.

Ką atras (tyrimas): kad asmenybės Tarpukario laikotarpyje vaidino labai svarbų vaidmenį, ir į valdžią atėjo specifiniu momentu, pasinaudodami tam tikru įvykiu, kiekvieno iš jų valdymas atneš žmonės teigiamų arba neigiamų pasekmių.

Ką sukurs (tekstą): totalitarinių vadovų valdymo pasekmių, socialiniu ir politiniu aspektais, vertinimą.

Mokymosi priemonės: įranga, programėlės, kita (teorinė ir praktinė medžiaga, nurodyta literatūra ir šaltiniai).

TEORINĖ DALIS.

Teorinėje dalyje pateikiama bendra info apie temą, kuri supažindins su temos pamatais ir pagrindinėmis sąvokomis bei laikotarpiu.

Tarpukario metai Europoje (1918-1939) buvo paženklinėti gilių politinių transformacijų ir iššūkių demokratijos principams. Nagrinėjamos parlamentarizmo, demokratijos, autoritarizmo, totalitarizmo, komunizmo, fašizmo ir nacionalsocializmo sampratos totalitarinių valstybių kontekste ir jų niokojančios pasekmės visuomenei. Šių terminų supratimas yra būtinas norint suvokti sudėtingą socialinę ir politinę dinamiką, dėl kurios per šį audringą laikotarpį buvo naikinami žmonės socialiniu ir rasiniu pagrindu.

Parlamentarizmas ir **demokratija** (*sqvokų paaiškinimus žiūrėti C dalis 1.*) Parlamentarizmas yra valdymo sistema, kai vykdomoji valdžia įgyja savo teisėtumą iš išrinkto parlamento ir yra jam atskaitinga. Demokratijoje valdžią renka piliečiai slaptu balsavimu ir išrenką savo atstovus į parlamentą, kurie turi užtikrinti pilietinius ir politinius valstybės principus.

Autoritarizmas (*sqvokų paaiškinimus žiūrėti C dalis 1.*) Autoritarizmas yra valdymo forma, kuriai būdinga stipri centralizuota valdžia, ribotas politinis pliuralizmas ir minimalios politinės laisvės. Valstybės valdžia dažnai priklauso nuo individo ar nedidelės elito grupės vadovavimo, o ne nuo valdomų asmenų sutikimo.

Totalitarizmas (*sqvokų paaiškinimus žiūrėti C dalis 1.*) Totalitarizmas yra kraštutinė autoritarizmo forma, kai valstybė siekia visiškai kontroliuoti visus viešojo ir privataus gyvenimo aspektus. Ji slopina asmens laisvės, manipuliuoja masine propaganda ir pasitelkia ideologinę indoktrinaciją, kad nustatytų vienos partijos diktatūrą.

Komunizmas (*sqvokų paaiškinimus žiūrėti C dalis 1.*) Komunizmas pasisako už kolektyvinę gamybos priemonių nuosavybę ir beklasės visuomenės sukūrimą. Teoriškai komunizmas siekia bevalstybės ir egalitarinės visuomenės (plačiau: <https://www.vle.lt/straipsnis/egalitarizmas/>), tačiau praktiškai jis dažnai veda prie autoritarinių režimų.

Fašizmas ir **nacionalsocializmas** (*sqvokų paaiškinimus žiūrėti C dalis 1.*) Fašizmas ir nacionalsocializmas (nacizmas) yra totalitarinės ideologijos. Fašizmas aukština tautą ir dažnai

skatina autoritarinį vadovavimą, o nacizmas yra rasistinė ir nacionalistinė fašizmo forma, kuri skatino arijų viršenybę ir antisemitizmą.

Totalitarinės valstybės ir žmonių naikinimas rasiniu ir klasiniu pagrindu. (*sąvokų paaiškinimus žiūrėti C dalis 1.*) Totalitarinės valstybės, tokios kaip nacistinė Vokietija ir Stalinistinė Sovietų Sąjunga, pademonstravo tamsiausius žmonijos istorijos aspektus. Šie režimai vykdė rasinę ir socialinę inžineriją, dėl kurios dėl etninės priklausomybės, religijos ir politinių įsitikinimų buvo sistemingai naikinami milijonai.

Tarpukaris Europoje buvo demokratinių principų erozijos ir autoritarinių bei totalitarinių režimų iškilimo liudininkas. Masinės propagandos išnaudojimas, ideologinė indoktrinacija ir žmonių naikinimas socialiniu ir rasiniu pagrindu parodė nekontroliuojamos galios ir ekstremizmo siaubą. Labai svarbu suprasti šias sąvokas ir įvykius, kad istorija nepasikartotų. Mokydamiesi iš praeities klaidų, sekdami šių dienų kontekstą ir vykstančius įvykius, būdami aktyvūs ir informuoti piliečiai, galintys aktyviai dalyvauti formuojant savo visuomenės ateitį, galime siekti pasaulio, kuriame demokratija ir žmogaus teisės būtų branginamos ir saugomos bei stengtis užtikrinti, kad tokie tamsūs skyriai daugiau niekada nesuteptų mūsų ateities.

PIRMA PAMOKA.

DEMOKRATINIŲ VALSTYBIŲ PRINCIPAI IR IŠŠŪKIAI XX A.

Pagrindiniai akcentai:

- Atkreipti mokinių dėmesį kas yra liberalioji demokratija ir su kokiais iššūkiais susidūrė tarpukario laikotarpis.
- Paaiškinti mokiniams asmenybių indėlį išsaugant demokratiją savo valstybėse (pagal klausimą: *Kaip asmenybės prisidėjo išsaugant demokratiją savo valstybėse?*) ir reikšmę XX a. pirmoje pusėje. (pagal klausimą: *Koks asmenybės istorinis vaidmuo ir reikšmė XX a. pirmoje pusėje?*)

Liberalioji demokratija yra politinė sistema, jungianti **liberalizmo** ir **demokratijos** principus. Tai viena iš labiausiai paplitusių valdymo formų šiuolaikinėse visuomenėse, kuriai būdinga asmens teisių apsauga, teisinė valstybė ir reguliarūs rinkimai. Liberaliosios demokratijos komponentai:

Liberalizmas (<https://www.vle.lt/straipsnis/liberalizmas/>) Liberalizmas pabrėžia asmens laisvės ir pilietinių laisvių apsaugos svarbą. Šios laisvės gali apimti žodžio, religijos, spaudos, susirinkimų laisvę ir teisę į privačią nuosavybę. Tikimasi, kad liberalioje demokratijoje vyriausybė gerbs ir saugos šias pagrindines teises ir laisves.

Demokratija (*sąvokų paaiškinimus žiūrėti C dalis 1.*) Demokratija yra liaudies suvereniteto principas, reiškiantis, kad valdžia priklauso žmonėms. Liberalioje demokratijoje piliečiai turi teisę dalyvauti sprendimų priėmimo procese per laisvus ir sąžiningus rinkimus. Išrinkti atstovai yra atskaitingi žmonėms ir tikimasi, kad jie tarnaus jų interesams ir pageidavimams.

Valdžių atskyrimo principas (*sąvokų paaiškinimus žiūrėti C dalis 1.*) Siekiant užkirsti kelią galios koncentracijai ir galimam piktnaudžiavimui, liberaliosios demokratijos paprastai turi stabdžių ir atsvarų sistemą. Tai apima vyriausybės galių padalijimą tarp skirtingų šakų, tokių kaip vykdomoji, įstatymų leidžiamoji ir teisminė, siekiant užtikrinti, kad kiekviena šaka galėtų apriboti kitų galias.

Tarpukario metais (laikotarpis nuo I pasaulinio karo pabaigos 1918 m. iki Antrojo pasaulinio karo pradžios 1939 m.) kelios šalys nevienodu laipsniu priėmė liberaliuosius demokratijos

principus. Tačiau svarbu pažymėti, kad tai buvo audringas laikas su dideliais politiniais (plačiau pasiskaityti apie Spartakistų sukilimą Veimaro Vokietijoje: <https://www.britannica.com/place/Weimar-Republic>) ir ekonominiais iššūkiais, dėl kurių kai kuriose vietose iškilo autoritariniai režimai (plačiau pasiskaityti apie hiperinfliaciją Veimaro Vokietijoje: <https://www.britannica.com/event/hyperinflation-in-the-Weimar-Republic>).

Skaidrėse 5-16 yra pateikta info apie demokratijos principus ir iššūkius tarpukariu:

5 skaidrė – supažindina su demokratijos sąvoka ir valdžių padalijimo principu

6-8 skaidrės vaizduoja pagrindines demokratijos vertybes

10 skaidrėje ironiškai parodoma demokratijos vertybė: „atsakomybė“ rinkėjams.

11-12 skaidrėje pateikti vieni iš keletos iššūkių demokratijai Tarpukario laikotarpiu: Spartakistų sukilimas ir hiperinfliacija Vokietijoje.

Asmenybės:

Franklinas Ruzveltas (*sąvokų paaiškinimus žiūrėti C dalis 1-sąvokos;2/3-video;4-papildoma vaizdinė medžiaga*)

32-asis JAV prezidentas Franklinas D. Rooseveltas atliko lemiamą vaidmenį stiprinant ir palaikant demokratiją tarpukario metais, ypač pirmoje savo prezidentavimo pusėje (1933–1945 m.)

Atsižvelgdama į neatidėliotinus Amerikos žmonių poreikius ir įgyvendindama įvairias socialines ir ekonomines reformas, Ruzvelto „Naujojo kurso“ programa sustiprino pasitikėjimą demokratine sistema gilios krizės metu. Tai parodė, kad demokratinis valdymas gali reaguoti į iššūkius, su kuriais susiduria tauta, ir pateikti veiksmingus sprendimus. Be to, „Naujojo kurso“ programa prisidėjo prie socialinės apsaugos tinklų ir darbo teisių stiprinimo, skatindama teisingesnę ir įtraukesnę visuomenę. Šie veiksmai padėjo sustiprinti visuomenės pasitikėjimą demokratinėmis institucijomis, parodydami, kad vyriausybė gali atlikti teigiamą vaidmenį sprendžiant visuomenės problemas ir puoselėjant savo piliečių gerovę. Dėl to Ruzvelto vadovybė ir „Naujojo kurso“ politika suvaidino reikšmingą vaidmenį išlaikant JAV demokratijos atsparumą ir teisėtumą tarpukario metais.

Skaidrės 14-15:

14 skaidrėje pateiktas Ruzveltas ir jo pagrindinės reformos padėjusios JAV išlipti iš krizės.

15 skaidrėje pateiktas Masarikas ir keletas akcentų parodyti jo indėliui sukuriant nepriklausomą Čekoslovakiją.

16 skaidrėje pateiktas temos apibendrinimas

(asmenybės reikšmė detaliau analizuojama: Praktinėje dalyje, 1 lygis – 1,3 užduotys; 4 lygis – 1,3 užduotys)

Tomašas Garigas Masarikas *(sąvokų paaiškinimus žiūrėti C dalis 1-sąvokos;2/3-video;4-papildoma vaizdinė medžiaga)*

Tomašas Garigas Masarikas buvo pirmasis Čekoslovakijos prezidentas 1918–1935 m. ir reikšmingai prisidėjo prie demokratijos stiprinimo ir palaikymo tarpukario metais.

Masariko prezidentavimas ir jo atsidavimas demokratijos principams tarpukario metais buvo nepaprastai svarbūs Čekoslovakijai. Jo vadovavimas suteikė tvirtą pagrindą jaunos tautos demokratinei raidai. Skatindamas įtrauktį, gindamas mažumų teises ir pabrėždamas švietimo ir kultūros svarbą, Masarikas padėjo sukurti visuomenę, kuri laikosi demokratiškos vertybių, sprendžiant iššūkius, iškilusius po Pirmojo pasaulinio karo. Jo, kaip demokratijos idealams atsidavusio valstybininko, palikimas labai prisidėjo prie Čekoslovakijos stabilumo ir demokratinės pažangos šiuo kritiniu laikotarpiu.

(asmenybės reikšmė detaliau analizuojama: Praktinėje dalyje, 1 lygis – 3 užduotis; 4 lygis – 2, užduotis)

2 PAMOKA.

AUTORITARINIŲ VALSTYBIŲ ATSIKIDIMO PRIEKIDOS IR VEIKIMO MODELIS.

Pagrindiniai akcentai:

- Susipažinti mokinius su su XX a. valdymo formomis ir jų veikimo principu.
- Paaiškinti mokiniams asmenybių indėlį ir reikšmę įtvirtinant autoritarinius režimus XX a. pirmoje pusėje.

Po Pirmojo pasaulinio karo audringų padarinių pasaulis išgyveno transformacinį laikotarpį, kuriam būdingas politinis sukrėtimas ir socialinis ekonominis nestabilumas. Tarpukario metai, besitęsiantys nuo I pasaulinio karo pabaigos 1918 m. iki Antrojo pasaulinio karo pradžios 1939 m., pasižymėjo autoritarinių režimų atsiradimu įvairiuose regionuose. Šiuos režimus apibrėžė centralizuota valdžia, pilietinių laisvių slopinimas ir represinių mechanizmų įgyvendinimas, įskaitant karinę diktatūrą, cenzūrą, koncentracijos stovyklas ir valstybės remiamą terorą.

Autoritariniai režimai ir atsiradimo prielaida (*sąvokų paaiškinimus žiūrėti C dalis 1-sąvokos*)

Prielaida apie autoritarinio režimo atsiradimą tarpukario metais kilo iš precedento neturinčios visuomenės netvarkos, atsiradusios po Pirmojo pasaulinio karo. Karas sugriovė ekonomiką, destabilizavo vyriausybes ir sukėlė nusivylimą visame pasaulyje. Šis vyraujantis nestabilumo jausmas sukūrė aplinką, palankią stipriems lyderiams, kurie bet kokia kaina žadėjo stabilumą ir tvarką, iškilti. Numanomos demokratinės sistemų nesėkmės ir ryžtingos lyderystės troškimas sukūrė imlią auditoriją autoritarinėms ideologijoms, kurios žadėjo greitus sudėtingų problemų sprendimus.

Autoritarinių režimų veikimo modelis. Autoritariniai režimai tarpukariu dalijosi bendrais veiklos modeliais, orientuotais į kontrolę, represijas ir opozicijos panaikinimą. Šie režimai dažnai naudojo karinę diktatūrą kaip galios konsolidavimo priemonę. Kariniai lyderiai, išnaudodami savo karo patirtį ir pagarbą, gautą iš savo vaidmenų, užgrobė politinę valdžią. Tokia galios koncentracija leido jiems kontroliuoti pagrindinius sprendimų priėmimo procesus, veiksmingai pašalinant demokratines kontrolės ir pusiausvyros priemones.

Cenzūra (*sqvokų paaiškinimus žiūrėti C dalis 1-sqvokos*) vaidino pagrindinį vaidmenį palaikant šių režimų kontrolę. Manipuliavimas informacija ir nesutariančių balsų slopinimas padėjo išlaikyti vienybės fasadą, tuo pačiu panaikinant galimus opozicijos šaltinius. Publikacijos, žiniasklaidos priemonės ir viešasis diskursas buvo griežtai stebimi ir ribojami, siekiant užtikrinti, kad tik patvirtinti pasakojimai pasiektų viešąją erdvę.

Koncentracijos stovyklos (*sqvokų paaiškinimus žiūrėti C dalis 1-sqvokos*) persekiojantis autoritarinio valdymo simbolis, buvo naudojamos įkalinti ir pašalinti numanomas grėsmes režimui. Šios stovyklos turėjo dvejopą tikslą: šalinti politinius priešininkus ir sukelti baimę plačiajai visuomenei. Disidentai, intelektualai ir marginalizuotos grupės dažnai atsidurdavo įkalinti šiose stovyklose, nužmoginančiose sąlygas ir priverstinį darbą.

Terorą (*sqvokų paaiškinimus žiūrėti C dalis 1-sqvokos*) kaip valstybės kontrolės įrankį, naudojo autoritariniai režimai, siekdami išlaikyti paklusnumą per baimę. Valstybės sankcionuotas smurtas, dingimai ir viešos egzekucijos buvo naudojamos siekiant užgniaužti bet kokią opoziciją ir atgrasyti galimus kitaip mąstančius žmones mesti iššūkį režimui.

Skaidrėse 19-21 yra pateikta info apie autoritarizmo prielaidas ir veikimo principus:

19 skaidrė – supažindina su autoritarizmo sąvoka ir veikimo principais

20 skaidrė pateikia keletą priežasčių, kodėl tokiems režimams susiklostė palankios sąlygos įsitvirtinti

Asmenybės ir pagrindiniai įvykiai padėję įsitvirtinti totalitariniams režimams XX a.:

Juzefas Pilsudskis (*sqvokų paaiškinimus žiūrėti C dalis 1-sqvokos;2/3-video;4-papildoma vaizdinė medžiaga*)

Juzefo Pilsudskio asmenybės reikšmė XX a. pirmoje pusėje.

Asmenybė: Juzefas Pilsudskis, iškilus Lenkijos istorijos veikėjas nuo 1918–1922 m. ėjęs Lenkijos valstybės vadovo pareigas, o vėliau – jos maršalo (valstybės vadovo) pareigas iki mirties 1935 m. Pilsudskis buvo pagrindinis Lenkijos Respublikos architektas. Per šį laikotarpį

jis susidūrė su daugybe iššūkių, įskaitant teritorinius ginčus su kaimyninėmis valstybėmis, vidaus politines varžybas ir poreikį sukurti stabilią vyriausybę. Pilsudskio vadovybė pasižymėjo pastangomis išlaikyti Lenkijos suverenitetą, atstatyti jos karinę jėgą ir propaguoti modernios, visa apimančios valstybės viziją. Jis pasisakė už mažumų teisių užtikrinimo politiką ir bandė subalansuoti Lenkijos tarptautinius santykius, ieškodamas sąjungų tiek Rytuose, tiek Vakaruose. (plačiau: <https://www.britannica.com/place/Poland/The-Second-Republic>)

Pilsudskio palikimas tarpukario metais tebėra sudėtingas. Nors jis garsinamas už vaidmenį išsaugant Lenkijos nepriklausomybę, jis taip pat sulaukė kritikos dėl savo autoritarinių tendencijų ir 1926 m. perversmo. Nepaisant to, jo indėlis į Lenkijos valstybingumą, pastangos stabilizuoti regioną neramiais laikais, vieningos ir stiprios Lenkijos vizija ir toliau formuoja tautos istorinį pasakojimą ir supratimą apie tarpukario laikotarpį.

(asmenybės reikšmė detaliau analizuojama: Praktinėje dalyje, 2 lygis – 3 užduotis; 4 lygis – 3 užduotis)

Benitas Musolinis ir 1922 m. fašistų žygis į Romą (*sąvokų paaiškinimus žiūrėti C dalis 1-sąvokos;2/3-video;4-papildoma vaizdinė medžiaga*)

Benito Musolinio asmenybės reikšmė XX a. pirmoje pusėje.

Asmenybė: Tarpukario metais Benitas Musolinis iškilo kaip žymi figūra Italijos politikoje. Musolinis 1921 m. pasinaudodamas Italijos nusivylimu po Pirmojo pasaulinio karo įkūrė Nacionalinę fašistų partiją. Italijai susiduriant su ekonominiais sunkumais, socialiniais neramumais ir politiniu nestabilumu, Musolinis pažadėjo stabilumą ir jėgą, kuri sugrąžins praeities šlovę. Musolinio charizma ir strateginis propagandos panaudojimas leido jam greitai konsoliduoti valdžią. Iki 1922 m. jis surinko daug gerbėjų tarp nusivylusių veteranų ir nacionalistų. Jo agresyvi retorika ir sukarinti būriai, žinomi kaip juodmarškiniai, baugino politinius oponentus. Antrojo dešimtmečio pabaigos ir trečiojo dešimtmečio pradžios pasaulinė ekonomikos krizė dar labiau sumažino pasitikėjimą demokratinėmis institucijomis, todėl 1922 m. Musolinis buvo paskirtas ministru pirmininku. Tai buvo jo žygio į totalitarinį režimą, kuris galiausiai pavertė Italiją fašistine valstybe, pradžia. Šis režimas visiškai kontroliavo politinį, ekonominį ir socialinį gyvenimą.

(plačiau apie *Biennio Rosso* pasiskaityti:
<https://www.socialistalternative.org/2020/06/05/biennio-rosso-italys-two-red-years/>)

Fašistų žygio į Romą reikšmė įtvirtinant totalitarinį režimą Italijoje.

Įvykis: Fašistų žygis į Romą 1922 m. spalį buvo esminis įvykis Italijos istorijoje, prisidėjęs prie Musolinio totalitarinio režimo įkūrimo. Kurstomas augančios politinės paramos ir artėjančios komunistinės revoliucijos baimės, Mussolini ir jo Juodmarškiniai sukarinti būriai nuvyko į sostinę. Nepaisant perdėtų Mussolinio teiginių apie didžiules pajėgas, žygis buvo palyginti be kraujo. Karalius Viktoras Emanuelis III, baimindamasis pilietinių neramumų ir esamos vyriausybės nesugebėjimo suvaldyti padėties, paskyrė Mussolinį ministru pirmininku, faktiškai perleisdamas jam valdžią. Šis įvykis pažymėjo perėjimą nuo demokratijos prie autoritarinio valdymo ir atvėrė kelią laipsniškam fašistinės diktatūros įsigalėjimui Italijoje.

Žygio į Romą svarba slypi ne tik jo tiesioginėje pasekmėje, bet ir simbolinėje vertėje. Jis parodė fašistinės taktikos veiksmingumą, pabrėžė demokratinių institucijų silpnumą ir galiausiai padėjo nuslopinti politinę opoziciją, cenzūrą ir sustiprinti Mussolinio galią. Iki 1925 m. Mussolini išardė demokratines institucijas, sustabdė pilietines laisves ir įvedė griežtą valstybės kontrolę, visiškai įgyvendindamas savo totalitarinio režimo Italijoje viziją. Žygis į Romą buvo kritinis lūžis šalies istorijoje, žymėjęs fašizmo iškilimą ir demokratinių principų eroziją Italijoje, o tai ateinančiais metais turės didelių pasekmių tautai ir pasauliui.

(plačiau apie Mussolinio ekonomines ir užsienio politikos reformas pasiskaityti:
<https://www.britannica.com/place/Italy/Economic-policy>)

(asmenybės reikšmė ir fašistų Žygis į Romą detalčiau analizuojami: Praktinėje dalyje, 2 lygis – 2 užduotis)

Leninas ir 1917 Spalio perversmas ir bolševikų atėjimas į valdžią (*sqvokų paaiškinimus žiūrėti C dalis 1-sqvokos;2/3-video;4-papildoma vaizdinė medžiaga*)

Lenino asmenybės reikšmė XX a. pirmoje pusėje.

Asmenybė: Vladimiro Lenino atėjimas į valdžią Rusijoje buvo sudėtingas ir reikšmingas procesas, pasibaigęs 1917 m. Bolševikų revoliucija (*Spalio revoliucija*). Leninas, pagrindinė

Rusijos socialdemokratų darbo partijos figūra, ilgai pasisakė už Rusijos monarchijos nuvertimą ir socialistinės valstybės įkūrimą. Leninas pasisakė už neatidėliotiną pasitraukimą iš Pirmojo pasaulinio karo, žemės perdavimą valstiečiams ir valdžios perdavimą taryboms (darbininkų taryboms). Šios radikalios idėjos rezonavo su karo pavargusiais ir nepatenkintais gyventojais. Pirmojo pasaulinio karo chaoso ir Vasario revoliucijos, nuvertusios carą, metu Leninas ir jo bolševikai pasinaudojo proga perimti valdžią Rusijoje. Per Spalio revoliuciją (1917 m. spalio 25–26 d. pagal Julijaus kalendorių) bolševikų pajėgos, vadovaujamos Lenino, įsiveržė į Žiemos rūmus Petrograde (dabar Sankt Peterburgas) ir nuvertė Laikinąją vyriausybę. Tai pažymėjo bolševikų atėjimą į valdžią ir jų siekio įkurti socialistinę valstybę Rusijoje pradžią.

(plačiau apie Vasario revoliuciją pasiskaityti: <https://www.britannica.com/topic/February-Revolution>)

(plačiau apie tezes pasiskaityti: <https://www.britannica.com/event/April-Theses>)

Spalio revoliucijos reikšmė įtvirtinant totalitarinį režimą Rusijoje.

Įvykis: 1917 m. spalio revoliucija buvo esminis pasaulio istorijos momentas ir suvaidino lemiamą vaidmenį kuriant totalitarinį režimą valdant bolševikams Rusijoje. Užgrobusi valdžią, Lenino vyriausybė greitai ėmėsi radikalios socialistinės politikos. Vienas iš pirmųjų veiksmų buvo Brest-Litovsko sutarties pasirašymas 1918 m., kuri nutraukė Rusijos išitraukimą į Pirmąjį pasaulinį karą, bet kainavo šaliai didžiules teritorijas. Bolševikai taip pat įgyvendino „Karo komunizmo“ programą, kuri apėmė pramonės ir žemės ūkio nacionalizavimą, grūdų rekvizavimą ir griežtą ekonomikos kontrolę.

(plačiau apie Vasario revoliuciją pasiskaityti: <https://www.britannica.com/money/topic/War-Communism>)

Tačiau tikroji Spalio revoliucijos reikšmė slypi jos valdžios konsolidavime ir vienpartinės valstybės sukūrimo. Leninas 1918 m. sausį paleido Steigiamąjį susirinkimą, pašalindamas bet kokius galimus iššūkius bolševikų valdžiai. Raudonojo teroro kampanija buvo pradėta siekiant nuslopinti opoziciją, dėl kurios numanomi priešai buvo persekiojami ir žudomi. Bolševikai įkūrė „ČK“ – slaptą policijos organizaciją, siekdami įgyvendinti savo valią ir išlaikyti kontrolę per baimę ir bauginimus. Šie veiksmai sudarė sąlygas tolesniam totalitarinio režimo vystymuisi valdant Josifui Stalinui, kuris toliau centralizuos valdžią ir išplės valstybės represinį aparatą.

Spalio revoliucija, nors iš pradžių žadėjo radikalius pokyčius, galiausiai atvėrė kelią režimui, kuris ateinančiais dešimtmečiais griežtai kontroliuos visus Rusijos visuomenės aspektus.

(plačiau apie Vasario revoliuciją pasiskaityti: <https://alphahistory.com/russianrevolution/cheka/>)

(asmenybės ir 1917 m. Spalio revoliucijos įvykio reikšmė detaliau analizuojami: Praktinėje dalyje, 2 lygis – 1 užduotis; 4 lygis – 3 užduotis)

Mao Zedongas ir 1949 m. komunistų atėjimas į valdžią ir Kinijos liaudies respublikos įkūrimas
(*sqvokų paaiškinimus žiūrėti C dalis 1-sqvokos;2/3-video;4-papildoma vaizdinė medžiaga*)

Mao Zedongo asmenybės reikšmė XX a. pirmoje pusėje.

Asmenybė: Mao Dzedongas, pagrindinė figūra Kinijos istorijoje, pradėjo nepaprastą kelionę į valdžią, kurios kulminacija buvo Kinijos Liaudies Respublikos įkūrimas 1949 m. Mao iškilimas prasidėjo nuo jo dalyvavimo Kinijos komunistų partijoje (KKP) XX a. 20-ojo dešimtmečio pradžioje. Patyręs pradines nesėkmes ir persekiojimus, Mao lyderio sugebėjimai ir jo vizija apie komunistinę revoliuciją Kinijoje įgijo trauką partijoje. Per Kinijos pilietinį karą (1945–1949 m.) Mao demonstravo karinį meistriškumą ir sugebėjimą suburti valstiečius kaimo vietovėse palaikyti komunistinį tikslą. Ši partizaninio karo strategija kartu su jo charizmatišku vadovavimu leido KKP palaipsniui įgyti kontrolę didelėse Kinijos dalyse. 1949 m. Mao pajėgos užėmė Pekiną, pažymėdamas pilietinio karo pabaigą ir Kinijos Liaudies Respublikos įkūrimą. Šis reikšmingas pasiekimas pažymėjo dešimtmečius trukusios Mao kovos dėl valdžios kulminaciją ir padėjo jam vadovauti naujai, komunistinei Kinijai. (plačiau paskaityti apie Kinijos pilietinius karus: <https://www.britannica.com/event/Chinese-Civil-War>)

Mao politikos reikšmė įtvirtinant totalitarinį režimą Kinijoje.

Įvykis: Kinijos Liaudies Respublikos įkūrimas 1949 m. spalio 1 d. buvo takoskyros momentas pasaulio istorijoje ir svarbus žingsnis kuriant totalitarinį režimą valdant Mao Dzedongui. Naujasis režimas, kuriam vadovavo Kinijos komunistų partija (KKP), užbaigė dešimtmečius trukusį pilietinį karą, užsienio okupaciją ir politinį nestabilumą. Tačiau tai taip pat pradėjo griežtos kontrolės, cenzūros ir ideologinio atitikimo erą, vadovaujant Mao. KKP greitai įgyvendino politiką, kuria siekiama konsoliduoti valdžią, įskaitant žemės reformas, nesutarimų

slopinimą ir politinių varžovų pašalinimą per kampanijas, tokias kaip „Trys prieš“ ir „Penki prieš“ judėjimai. (plačiau paskaityti apie „Trys prieš“ kampaniją: <https://thechinaproject.com/2022/01/05/chinas-five-anti-campaign-of-1952/>)

Liaudies Respublikos įkūrimas leido Mao centralizuoti valdžią, sukurti vienpartinę valstybę ir įgyvendinti radikalias socialines ir ekonomines reformas. Žemė buvo perskirstyta valstiečiams, o pramonė buvo nacionalizuota, o tai reiškė perėjimą prie socialistinės ekonomikos. Totalitarinis Mao gnaužtas Kinijoje buvo sustiprintas per kampanijas, tokias kaip „Didysis šuolis į priekį“ ir „Kultūrinė revoliucija“, kurių tikslas buvo pakeisti Kinijos visuomenę ir nuslopinti bet koki pasipriešinimą jo valdžiai. Kinijos Liaudies Respublikos įkūrimas buvo lemiamas ne tik Kinijai, bet ir pasaulinei jėgų pusiausvyrai Šaltojo karo metu. Tai padėjo pagrindus režimui, kuris tęsis dešimtmečius, o Mao ideologija ir autoritarinis valdymas formavo Kinijos istorijos eigą iki XX amžiaus pabaigos.

(plačiau paskaityti apie Didžiojo Šuolio programą: <https://www.britannica.com/money/topic/Great-Leap-Forward>);

(plačiau paskaityti apie Kultūrinę revoliuciją: <https://www.britannica.com/event/Cultural-Revolution>)

(asmenybės ir 1949 m. komunistų atėjimo į valdžią ir Kinijos liaudies respublikos įkūrimo reikšmė detaliau analizuojami: Praktinėje dalyje, 2 lygis – 3 užduotis; 4 lygis – 3 užduotis; apibendrinamojoje užduotyje)

Skaidrėse 21-25 yra pateikta info apie pagrindinius įvykius, kurie padėjo įsitvirtinti autoritariniams režimams:

21 skaidrė – supažindina su J. Pilsudskio asmenybės reikšmingumu XX a. pirmoje pusėje ir paaiškina, kodėl jis įvardijamas, kaip autoritarinis vadovas

22 skaidrė - paaiškina, kas yra totalitarizmo sąvoka

23 skaidrė – supažindina su V. Lenino asmenybe.

24 skaidrė - supažindina su Mao Zedongo asmenybe.

25 skaidrė - supažindina su Benito Musolinio asmenybe.

26 skaidrė – temos apibendrinimas.

3 PAMOKA.

TOTALITARINIŲ VALSTYBIŲ REALYBĖ: ŽMONIŲ NAIKINIMAS RASINIU IR KLASINIU PAGRINDU.

Pagrindiniai akcentai:

1. Su mokiniais aptarti totalitarinių valstybių realybę ir žmonių naikinimą **rasiniu** pagrindu – Vokietijoje ir **klasiniu** pagrindu - SSRS.
2. Analizuoti asmenybių reikšmę XX a. pr.

Po Pirmojo pasaulinio karo per pasaulį nuvilnijo politinio sukrėtimo audra, pagimdžiusi autoritarinių ir totalitarinių režimų bangą. Šių režimų centre glūdi stiprios ideologijos ir strateginės propagandos mišinys, simbiozinis ryšys, leidęs lyderiams turėti precedento neturinčią savo visuomenių kontrolę. Ši idėjų ir manipuliuojančių komunikacijos mechanizmų sinergija leido atsirasti ir konsoliduotis režimams, kurie siekė ne tik užgniaužti asmens laisves, bet ir pertvarkyti ištisas visuomenes pagal savo vizijas.

Ideologija (*sqvokų paaiškinimus žiūrėti C dalis 1-sqvokos*) Bet kurio totalitarinio režimo pagrindas buvo kruopščiai sukurta ideologija - įsitikinimų, principų ir doktrinų rinkinys, kuris buvo visuomenės organizavimo ir kontrolės planas. Ši ideologija dažnai rėmėsi viršenybės, rasinio grynumo ar klasių kovos sampratomis, pritaikytomis rezonuoti su masių nuoskaudomis ir siekiais. Nesvarbu, ar tai būtų fašizmas, nacionalsocializmas, komunizmas, ar unikalus susijungimas, ideologija buvo ir šauksmas, ir režimo veiksmų pateisinimas.

Propaganda (*sqvokų paaiškinimus žiūrėti C dalis 1-sqvokos*) siekdami propaguoti savo ideologijas, totalitariniai režimai naudojo sudėtingą propagandos mašiną. Propaganda buvo priemonė, per kurią lyderiai skleidavo kruopščiai parengtas žinutes, manipuliuodami emocijomis ir formuodami suvokimą, kad sustiprintų valdžią. Tai apėmė žiniasklaidos kontrolę, cenzūrą ir griežtai kontroliuojamo naratyvo kūrimą, kuris vaizdavo režimą kaip tautos ar klasės gelbėtoją. Propaganda padėjo vaizduoti priešus, tikrus ar sugalvotus, kaip egzistencinę grėsmę, sustiprindama gyventojų lojalumą ir atsidavimą režimo reikalams.

Genocidas ir paasaulio tautų teisuolis (*sqvokų paaiškinimus žiūrėti C dalis 1-sqvokos*) Deja, ideologijos ir propagandos derinys taip pat atvėrė kelią kai kuriems tamsiems istorijos skyriams. Genocido siaubas, kurių pavyzdžiais yra tokie įvykiai kaip Holokaustas ir Holodomora, iliustruoja siaubingą šių režimų potencialą, kai jų iškreiptos ideologijos buvo išreikštos brutaliajame politikoje. Nacistinės Vokietijos surengtas Holokaustas paskatino sistemingai žudyti milijonus, pirmiausia žydų, vardan rasinio grynumo. Tačiau tarp tamsos išryškėjo žmonijos prošvaistės – „Tautų teisuoliai“. Tai buvo asmenys, kurie rizikavo savo gyvybėmis, kad išgelbėtų tuos, į kuriuos režimas taikėsi, demonstruodami individualios sąžinės galią prieš didžiulę grėsmę pačių gyvybėms.

Gulagas ir Holodomora (*sqvokų paaiškinimus žiūrėti C dalis 1-sqvokos*) – totalitarinio režimo gniaužtai apėmė smurtą ir masines žudynes. Platus Sovietų Sąjungos priverstinio darbo stovyklų tinklas, žinomas kaip Gulagas, buvo plačiai paplitusio nesutarimų slopinimo ir piliečių pajungimo režimo valiai pavyzdys. Holodomora –žmogaus sukeltas badas Sovietų Ukrainoje, kai dėl žiaurios Stalino politikos, socialiniu požiūriu, žuvo milijonai žmonių.

Skaidrėse 29-38 yra pateikta info apie totalitarinių valstybių realybę ir žmonių naikinimą rasiniu ir klasiniu pagrindu:

22 skaidrė – supažindina su totalitarizmo sąvoka ir veikimo principais

29 skaidrė – supažindina su Adolfo Hitlerio tapimu kancleriu

30 - 33 skaidrės – supažindina su nacių ideologija ir žmonių naikinimą rasiniu pagrindu (Niunbergo įstatymai, arijai, getas, koncentracijos stovyklos).

34 - 37 skaidrės – supažindina su komunizmo ideologija ir žmonių naikinimu klasiniu pagrindu (liaudies priešas, GUALGO sistema, Didysis valymas, Holodomoras).

38 skaidrė – temos apibendrinimas

Asmenybių reikšmė XX a. pirmojoje pusėje:

Adolfas Hitleris ir jo paskyrimas kancleriu 1933 m.: (*sqvokų paaiškinimus žiūrėti C dalis 1-sqvokos;2/3-video;4-papildoma vaizdinė medžiaga*)

Hitlerio asmenybės reikšmė XX a. pirmoje pusėje.

Asmenybė: Adolfas Hitleris, vienas žiauriausių istorijos veikėjų, turėjo didžiulę reikšmę XX amžiaus tarpukario metais. Po to, kai XX a. 20-ajame dešimtmetyje vadovavo Vokietijos Nationalsocialistų darbininkų partijai (nacių partijai), Hitleris išgarsėjo dėl savo sugebėjimo išnaudoti sumaištį ir ekonominius sunkumus, kurie kankino Vokietiją po Pirmojo pasaulinio karo. Jo charizmatiška oratorystė ir ekstremistinė ideologija susilaukė nemažos dalies Vokietijos gyventojų. Hitlerio leidinyje „*Mein Kampf*“ buvo išdėstyta jo vizija apie arijų viršenybę, antisemitizmą ir ekspansinę politiką, kuri pakurstė jo politinę darbotvarkę.

(plačiau paskaityti apie Alaus pučą: <https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/beer-hall-putsch-munich-putsch>)

Tarpukario metais Hitleris organizavo ir išplėtė nacių partijos sukarintą sparną SA (*Sturmabteilung*) ir naudojo gatvės smurtą politiniams oponentams įbauginti. 1933 m. jis tapo Vokietijos kancleriu, o tai pažymėjo jo pakilimo į totalitarinę valdžią pradžią. Hitlerio iškilimas parodė ekstremistinių ideologijų pavojų, demokratinių institucijų žlugimą ir agresijos susitaikinimo politikos pasekmes. Jo reikšmė tarpukario metais numatė po to sekančius katastrofiškus įvykius, įskaitant Antrąjį pasaulinį karą ir Holokaustą.

(Pasidomėti Hitlerio oratorystės sugebėjimais: https://www.youtube.com/watch?v=FJ3N_2r6R-o)

Hitlerio politikos reikšmė įtvirtinant totalitarinį režimą Vokietijoje.

Įvykis: Adolfo Hitlerio paskyrimas Vokietijos kancleriu 1933 m. sausio 30 d. buvo esminis istorijos momentas ir padėjo įtvirtinti jo totalitarinį režimą. Jo paskyrimas į šias pareigas įvyko ne dėl daugumos pergalės rinkimuose, o dėl politinio manevravimo ir užkulisinių sandorių su konservatyviais politikais, kurie tikėjo galintys jį kontroliuoti. Eidamas pareigas Hitleris greitai ėmėsi griauti demokratines institucijas ir įvesti nacių diktatūrą. Per kelias savaites Reichstago

gaisras leido jam įgyvendinti „*Reichstago gaisro dekretą*“, kuris sustabdė pilietines laisves ir leido suimti politinius oponentus.

Hitlerio valdžios konsolidavimas tęsėsi priėmus „*Igalinimo aktą*“, kuris iš esmės suteikė jam diktatorišką valdžią, nes leido priimti įstatymus be Reichstago pritarimo. Gestapas (slaptoji policija) buvo išplėstas, o politiniai oponentai buvo suimti ir nutildyti. Iki 1933 metų vasaros visos politinės partijos, išskyrus nacių partiją, buvo uždraustos, o Vokietija buvo tvirtai Hitlerio totalitarinėje kontrolėje. Šis paskyrimas kancleriu 1933 m. buvo esminis, nes jis žymėjo režimo, kuris toliau sistemingai slopino nesutarimus, persekio mažumų grupes ir pradės agresyvią užsienio politiką, kuri galiausiai privestų prie Antrojo pasaulinio karo, pradžią. Hitlerio atėjimas į valdžią ir totalitarinio režimo įtvirtinimas Vokietijoje yra ryškus įspėjimas apie demokratijos trapumą ir nekontroliuojamo autoritarizmo pavojų.

(plačiau paskaityti apie Hitlerio valdžios įtvirtinimą po 1933 m.: <https://www.theholocaustexplained.org/the-nazi-rise-to-power/how-did-the-nazi-gain-power/>)

(asmenybės ir tapimo kancleriu 1933 m. reikšmė detaliau analizuojami: Praktinėje dalyje, 1 lygis – 2 užduotis; 2 lygis – 2 užduotis; 3 lygis – 3 užduotis; 4 lygis – 1 užduotis)

Stalino asmenybės reikšmė XX a. pirmojoje pusėje: *(sąvokų paaiškinimus žiūrėti C dalis 1-sąvokos; 2/3-video; 4-papildoma vaizdinė medžiaga)*

Stalino asmenybės reikšmė XX a. pirmoje pusėje.

Asmenybė: Stalino inicijavo daugybę agresyvių ir greitų programų: industrializacija ir kolektyvizacija, kurių tikslas buvo paversti SSRS modernia pramonės šalimi. Dėl šios politikos, nors buvo pasiektas reikšmingas ekonomikos augimas, ji taip pat sukėlė didžiules kančias, įskaitant Ukrainos Holodomoros badą XX amžiaus trečiojo dešimtmečio pradžioje.

(plačiau paskaityti apie Holodomorą paskaityti: <https://www.britannica.com/event/Holodomor>)

(plačiau paskaityti apie GULAG sistemą paskaityti: <https://www.britannica.com/place/Gulag>)

(plačiau paskaityti apie Ribentropo-Molotovo paktą paskaityti: <https://www.britannica.com/event/German-Soviet-Nonaggression-Pact>)

(Totalitarinių valstybių (nacizmo ir komunizmo), ideologijų veikimo modeliai, žmonių naikinimas rasiniu ir klasiniu pagrindu analizuojami: Praktinėje dalyje, 3 lygis – 1, 2, 3 užduotys; 2 lygis – 2 užduotis; 4 lygis – 1, 2 užduotys; apibendrinamojoje užduotyje)